

ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ Г.П. ГАЛАГАНА

У статті досліджується один з найяскравіших напрямів просвітницької діяльності Г.П.Галагана – створення ним Колегії Павла Галагана. Проаналізовано організацію навчально-виховного процесу, охарактеризовано соціальний склад вихованців та умови фінансування закладу.

Ключові слова: Г. Галаган, колегія, колегіанти, навчально-виховний процес, джерела фінансування.

Неоціненною справою життя Г.П. Галагана, відомого державного і громадського діяча другої половини XIX ст., було створення одного з найкращих приватних навчальних закладів в Україні – Колегії Павла Галагана. Цьому передувала тяжка сімейна втрата – смерть єдиного сина-спадкоємця, на якого батьки поклали великі надії щодо продовження роду і властивих йому культурних традицій.

Після смерті сина Г. Галаган писав: “Мене спіткало величезне горе... Я втратив єдиного сина, заради якого жив... Мій син готувався до вступу у шостий клас Другої київської гімназії і не тільки старанно навчався, часто відмовляючи собі у розвагах, але його завзята юнацька уява малювала йому у майбутньому і вчений ступінь. Смерть обірвала його заняття перед самим іспитом... В горі, яке спіткало мене, не бачу я іншого порятунку, як виконати те, що вважаю своїм обов’язком... Мій син зупинився на шляху до знань... Нехай же інші, котрі не мають матеріальної можливості, продовжать те, що не судилося йому. Я пропоную створити загальноосвітній навчальний заклад для молоді, якій бракує коштів для завершення курсу наук [1, 34].

Колегія Павла Галагана була оригінальним за своєю організацією і статусом закритим середнім навчальним закладом, куди мали змогу вступати юнаки з усіх без винятку станів православного, чи греко-католицького віросповідання. §14 Статуту Колегії свідчить, що до закладу приймали 30 стипендіатів П.Галагана, які мали змогу отримувати освіту, перебуваючи на повному забезпеченні Колегії [2, 88].

Для того, щоб бути стипендіатом вимагалось посвідчення про дійсно бідне становище, а також відмінні успіхи в навчанні і зразкова поведінка вихованців. Крім того, засновник поставив умову, щоб кожен десятий стипендіат був уродженцем Прилуцького повіту Полтавської губернії. Число своєкоштных пансіонерів визначалось радою Колегії. Єдиною вимогою тут було, щоб у кожному класі налічувалось не більше 35 вихованців, включаючи як стипендіатів, так і своєкоштных.

Статут визначав пропорційність контингенту у соціальному співвідношенні. В середньому цей показник був таким: дітей дворян – 60 %, духовенства – 20 %, міських станів – 15 % і дітей селян – 5 % [3, 5]. Такий розклад, зважаючи на об’єктивні і суб’єктивні обставини, можна вважати на той час досить демократичним. Більше того, рада Колегії, з огляду на обставини, інколи вносила корективи до затвердженої пропорції колегіантів. Наприклад, станом на 1 жовтня 1880 р. співвідношення вихованців було таким: дітей дворян – 61 %, духовенства – 22 %, міських станів – 13 %, дітей селян – 4 % [3, 7]. Незважаючи на певне зменшення дітей міщан і селян, звинувачувати засновника закладу у протекціонізмові до вихідців з панівних верств було б несправедливо, адже у двох наступних роках діти селян становили 7 % [4, 24]. Такий підхід до комплектування учнівського колективу можна вважати гнучким і, головне, економічно обґрунтованим.

Своєрідним підтвердженням демократизму в процесі комплектування було визначення вікового цензу вихованців. Згідно статуту до закладу приймали юнаків віком 16 років, адже саме такого віку був небіжчик Павло, але враховуючи прохання батьків і рівень підготовки окремих дітей, для певної їх кількості робили виключення. Так, 1880 р. з 54 вихованців чотири були у віці 14 років, а сім – 15 років [5, 89]. Безперечно така відкритість закладу не могла не приваблювати. Показовою була діяльність по виробленню вже згадуваного статуту. Активну участь у тому процесі брали відомі вчені, педагоги, громадськість. Під час обговорення народжувались цікаві ідеї, побажання, пропозиції. Так, П. Житецький запропонував обов'язково узгоджувати навчальні плани і програми з Київським університетом і здійснювати навчальний процес під опікою цього навчального закладу [6, 426]. Окрім цього прийнято пропозицію щодо проведення вступу до Колегії на конкурсній основі з урахуванням підготовки, здібностей, обдарувань майбутніх вихованців. Нарешті всі підготовчі роботи завершилися і 1 жовтня 1871 р. Колегію було відкрито [7, 3]. Кількість вихованців того року становила 16 осіб, що безсумнівно символізувало вік Павла, адже після смерті сина, Г.Галаган повірив у містичність причин трагедії і довгий час перебував під впливом числа 16.

Згідно прийнятого рішення нагляд за навчальною, виховною і господарчою частинами закладу та за виконанням статуту здійснювала особлива Рада, до складу якої входили: чотири професори, обрані радою Київського університету (по одному від кожного факультету); директор Колегії; два вихователі; дві особи, які обирались місцевою громадою із числа тих, хто бажав сприяти процвітанню закладу і постійно перебував у Києві.

У рік відкриття керівництво закладу здійснювала Рада, до складу якої входили: директор Колегії – В.В. Григор'єв, якого запросили з Петербургу, і він же був викладачем математики; три професори від університету: історик В.В. Яроцький, фізик П.Е. Ромер, юрист – Г.М. Цехоновський; від міської Думи, згідно статуту було двоє: редактор газети “Киевлянин” Д. Шульгін і доктор медицини – Ф.Ф.Мерінг [8, 7]. Необхідно відзначити, що з часом життя вносило певні корективи як до якісного, так і до кількісного складу ради Колегії. Засновник на перший план ставив якість підготовки вихованців і тому робив все необхідне для досягнення поставленої мети, при тому розуміючи, що розширення штату закладу неминуче призведе і до збільшення матеріальних витрат, адже кваліфікація викладачів і вихователів потребувала і відповідного рівня оплати праці. Так, до складу Ради закладу у 1880 р. входили професори: Г.Д. Сидоренко, П.Е. Ромер, В.А.Суботін, А.А.Котляревський – від університету; дійсні статські радники Репненкампф і Ф.Ф.Мерінг – від міської Думи; статський радник І.І. Ничипоренко – директор Колегії; вихователі і водночас викладачі грецької і латинської мов П. Яреш і Г. Тордієвич; викладач історії, секретар Ради і бібліотекар – колезький асесор Є.К. Трегубов; викладач фізики (в 2-4 класах) – колезький асесор М. Красовський; законоучитель і настоятель церкви при Колегії – магістр протоієрей Екземплярський [8, 8].

Окрім названих осіб до штату закладу входили: два викладачі російської мови і літератури, один з яких викладач київської 2 гімназії В. Науменко працював у 1-2 класах, а приват-доцент університету Л. Жданов викладав названі дисципліни у 3-4 класах. Вивчення німецької і французької мов забезпечували викладач Київського реального училища Хомин В. і викладач 1 київської гімназії Ж. Регаме; викладання курсу малювання і креслення здійснював викладач київського реального училища В. Тренич, а гімнастики – викладач київської військової гімназії Д. Гнилушкін [3, 13].

До штату Колегії ще входили: викладач співів і він же регент церковного хору І. Зелінський, а також лікар А. Шеффер і фельдшер Ю. Пороховський, які відповідали за дотримання санітарних норм у закладі і здоров'я колегіантів [3, 14].

Аналізуючи якісний склад викладачів Колегії, можна констатувати, що засновником робилось все можливе для забезпечення високого рівня викладання як окремих дисциплін, так і навчально-виховного процесу в цілому. Залучення до роботи педагогів-практиків з інших закладів свідчило про намагання фундатора вдаватися до послуг

спеціалістів, які мали досвід роботи і користувалися заслуженим авторитетом в учнівській молоді.

Далі перенесемо акцент на особливості навчально-виховного процесу. Відомо, що на якість його суттєво впливає вибір навчальних програм і планів. У цьому питанні Колегія, незважаючи на покровительство університету, була досить самостійною. Важливим було і те, що всі предмети там викладалися в обсязі не меншому, ніж у старших класах класичних гімназій (див. таблицю).

Навчальні плани гімназій і Колегії Павла Галагана [9, 19]

Статут класичних гімназій (1864 р.)					Статут Колегії					
предмети	класи			всього годин в усіх класах щотижня	предмети	класи				всього годин в усіх класах щотижня
	5	6	7			1	2	3	4	
Закон божий	2	2	2	6	Закон божий	2	2	2	1	7
Рос. мова і словесність	3	3	3	9	Рос. мова і словесність	3	3	2	2	10
Латинська мова	5	5	5	15	Латинська мова	4	4	4	3	15
Грецька мова	6	6	6	18	Грецька мова	5	5	4	4	18
Французька або німецька	3	3	2	8	Франц. мова	2	2	2	2	8
					Німецька мова	2	2	2	2	8
Математика	3	3	4	10	Математика	3	3	3	3	12
Історія	3	3	3	9	Історія з географією	3	3	3	2	11
Фізика і космографія	2	2	2	6	Фізика	2	2	2	2	8
					Природознавство	особливий літній курс				
					Малювання	по бажанню				
<i>Примітка:</i> Гімнастика та співи поза класним часом					<i>Примітка:</i> Гімнастика та співи поза класним часом, а також музика і танці для бажаючих					

Згідно §3 Статуту, навчальний план Колегії передбачав відкриття додаткового 4 класу для надання більш повної і ґрунтовної освіти [2, 91]. Порівняння навчальних планів класичної гімназії і Колегії свідчить про перевагу гуманітарних предметів в останній, а також наявність там дисциплін, націлених на загальний розвиток учнів, зокрема – танців, музики, малювання. Музика, що часто звучала в Колегії, живопис, скульптури, що прикрашали заклад, зустрічі у рекреаційному залі з вченими, письменниками, митцями – формували смаки юнаків, сприяли орієнтації на найвищі світові зразки, виховували інтерес і повагу до минулого. У закладі панував прогресивний підхід до вибору методів навчання. Так, у викладанні переважав інтенсивний метод, в основі якого було тісне поєднання інформаційно-насичених лекцій з безперервною самостійною роботою колегіантів. Своєрідно відбувалось вивчення іноземних мов, що поєднувалось з глибоким пізнанням історії та культури народів, мову яких вивчали [10, 2].

На відміну від деяких інших навчальних закладів подібного типу, колегіантів не примушували заучувати прописні істини – тут найперше цінували самостійне творче мислення. Вони вже з другого року навчання писали серйозні твори на літературну та історичну тематики.

Учні випускали літературні журнали “Колегіантська думка” і “Слово”, читали і обговорювали реферати своїх товаришів, готували невеликі наукові повідомлення, коментували їх. Готуючись до уроків з історії і літератури, учні використовували не

лише підручники, а й додаткову літературу та документи. Про рівень підготовки вихованців свідчить запис П.Житецького на одній з учнівських праць: “Праця відзначається щирістю молодого захоплення науковими інтересами; можна сподіватися, що з часом ученя буде людиною науки, якщо не збочить в сторону” [11, 14].

На високому науково-методичному рівні викладались не тільки дисципліни гуманітарного циклу, а й фізико-математичні і природничі предмети. Так, у Колегії був добре забезпечений найновішими на той час приладами природничонауковий і фізичний кабінети. Серед обладнання останнього були телескоп, кіноапарат і 397 різних приладів [12, 15].

Отже, у новому освітньому закладі було створено прекрасні умови для навчання вихованців, що проявилось в підборі високопрофесійних педагогічних кадрів, достатньому забезпеченні найновішими засобами навчання і створенні творчої атмосфери, що дозволило вести якісну підготовку колегіантів.

Проаналізувавши якісний склад педагогічного колективу Колегії, стан її матеріального забезпечення та умови утримання вихованців, потрібно вказати на джерела фінансування закладу. За Статутом Колегії фундатор повністю брав на свій кошт утримання цього навчального закладу. У перші роки його функціонування він надавав установі грошову допомогу, що дозволяло оплачувати працю викладачів і навчання та перебування в Колегії вихованців-стипендіатів. Про розміри такої допомоги свідчить витяг з книги витрат, що здійснив Г.Галаган протягом року, розпочинаючи з 1 листопада 1873 р. Зокрема, йдеться про те, що з загальної суми витрат, а це майже 61000 крб. на утримання закладу було виділено 8390 крб. [13, 21]. На перший погляд, це не так вже й багато, але не слід забувати, що фундатор придбав для закладу відповідні приміщення, обладнання, навчальні посібники тощо. На все це було витрачено 200 тис. крб. [14, 8].

Успіхи Колегії набули широкої слави і розголосу не лише в Україні, а й за її межами. Роботою закладу, життям вихованців зацікавився навіть бразильський імператор Дон-Педро, який з своїм почтом відвідав заклад у 1876 р. Через 20 років, 21 серпня 1896 р., викладачі і вихованці закладу мали за честь зустрічати в себе імператора Миколу II разом з імператрицею Олександрою Федорівною, які залишились щиро задоволеними побаченням. У день 25-річчя Колегії, імператор надіслав Катерині Василівні Височайшу подяку [15, 31].

Відзначаючи визначальну роль Галаганів у успішному функціонуванні закладу, варто зауважити, що фундатори не обмежувались допомогою, коли ті перебували в стінах закладу. Так, колишнім стипендіатам, в разі їх вступу до університету, призначалась грошова допомога в розмірі 200 крб. кожному, впродовж першого року навчання в університеті [16, 67].

Кожного року на урочистій церемонії Г.Галаган особисто вітав випускників Колегії. У травні 1888 р., на 14 випуск, він був тяжко хворий і не зміг приїхати до Києва, а тому надіслав на їхню адресу привітання, де писав: “При прощанні скажу вам декілька слів-побажань – перш за все будьте здорові і щасливі, і особливо в нинішній час намагайтеся дивитись на життя спокійніше, терпеливо переносячи всі злоби дня. Кращим засобом для цього буде добросовісна праця, що нехай не полишає вас протягом всього життя, в усіх діях ваших хай вас супроводжує любов до ближнього і любов до великої руської землі. Саме за таких умов ви зможете досягнути найвищої і найблагороднішої мети кожного громадянина” [17, 2]. Вдячні вихованці – юристи і філософи, педагоги і лікарі, державні діячі, історики, мовознавці, літературознавці, біологи – впродовж свого життя не поривали зв’язків з Колегією. Вони навіть утворили “Товариство колишніх вихованців Колегії Павла Галагана”, цікавилися справами закладу, надаючи різнобічну посильну допомогу, друкували свої праці поряд з працями викладачів у щорічниках Колегії [18, 5].

Діяльність Колегії засвідчила наявність значного потенціалу українських педагогів, які одержавши необхідну матеріальну підтримку, організували навчально-виховний процес, що якісно відрізнявся від традиційно-авторитарного і базувався на

демократизмові, взаємоповазі та всебічному розвитку вихованців. Ставши засновником цього унікального навчального закладу, Г.Галаган, незважаючи на суттєві матеріальні витрати, не полишав опікуватися справами Колегії, показавши яскравий приклад вірності взятим зобов'язанням і високого громадянського служіння співвітчизникам.

The article deals with one of the brightest directions of H.P.Halahan's educational activity – creation of Pavlo Halahan's Collegium. Organization of the educational process is analysed, social position of its students and funding sources of the Collegium are characterized.

Література

1. 25-летие Коллегии Павла Галагана в Киеве. – К.: Б/в, 1896. – 409 с.
2. ІР НБУ ім. В.Вернадського. Ф. 120. Спр. 1. Дело Коллегии Павла Галагана (ноябрь 1841 – сентябрь 1901 гг.). – 174 Арк.
3. ЦДА України м. Київ. Ф. 1475. Оп. 1. Спр. 1737. Отчет о состоянии Коллегии Павла Галагана (1 октября 1879 – 1 октября 1880 гг.). – 17 Арк.
4. Десятилетие Коллегии Павла Галагана в Киеве. – К.: Б/в, 1881. – 75 с.
5. Материалы для истории Коллегии Павла Галагана // Киевская старина. – 1900. – №11. – С. 88-90.
6. Науменко В. Коллегия Павла Галагана в Киеве // Киевская старина. – 1896. – №12. – С. 418-433.
7. Білокінь С. Школа академіків // Радянська освіта. – 1982. – №24. – С. 3.
8. Годичный акт в Коллегии Павла Галагана 1 октября 1873 г. – К., 1873. – 32 с.
9. Сведения о Коллегии Павла Галагана в Киеве. – К.: Б/в, 1871. – 29 с.
10. ЦДА України м. Київ. – Ф. 1475. – Оп. 1. – Спр. 161. От Вороного о воспитании в Коллегии (13 мая 1873 г.). – 2 Арк.
11. Петровский М. Городу и миру. – К.: Радянський письменник, 1990. – 335 с.
12. Марковский М. Поминка по учредителю Коллегии Павла Галагана Г.П.Галаган. – К.: Б/в, 1914. – 42 с.
13. ЦДА України м. Київ. Ф. 1475. Оп. 1. Спр. 1591. Описи и оценки движимого и недвижимого имущества Г.Галагана (1 мая 1858 – 1 ноября 1874 гг.). – 27 Арк.
14. ЦДА України м. Київ. Ф. 1475. Оп. 1. Спр. 1283. Квитанции на принятый товар и различные платежи (29 ноября 1828 – 25 сентября 1899 гг.). – 13 Арк.
15. Ежегодник Коллегии Павла Галагана с 1 октября 1896 по 1 октября 1897 г. – К.: Б/в, 1897. – 195 с.
16. Письма Г.П.Галагана // Киевская старина. – 1895. – №5. – С. 65-69.
17. ІР НБУ ім. В.Вернадського Ф. 2. Спр. 6894. Г.Галаган – обращение к выпускникам Коллегии (май 1888 г.). – 2 Арк.
18. Устав общества бывших воспитанников Коллегии Павла Галагана. СПб.: Б/в, 1910. – 9 с.

Надійшла до редакції 14.09.06 р.